

APÈNDIX NUMISMÀTIC

ELS COMBATENTS EN LA BUTXACA MONEDES DE LA GUERRA QUE VA DIBUIXAR MARIO ARMENGOL

Rafael Company

En els dibuixos irònics sobre la Segona Guerra Mundial que Mario Armengol va fer, entre 1941 i 1945 i en tant que assalariat del ministeri britànic d'informació, van incorporar-s'hi els retrats caricaturescos de diversos mandataris i d'alguns altres personatges dels països en conflicte.

Entre els caricaturitzats trobem caps d'estat, o de govern, de sis estats que van ser agressors al llarg del període 1939-1945. Uns van ocupar altres països des de l'inici de les hostilitats, com en el cas de l'Alemanya de Hitler i de la Unió Soviètica de Stalin a partir de l'1 i el 17 de setembre de 1939, respectivament. Altres van figurar en el camp dels atacants des de l'any següent: la Itàlia de Mussolini i Víctor Manuel III, comptant des de l'11 de juny de 1940. Finalment, altres van esdevenir agressors des de la tardor de 1941; parlem de l'Espanya de Franco, la França de Pétain i Laval, i el Japó de Tojo (i Hirohito), que es farien presents en el camp de batalla –utilitzant diferents fórmules de participació militar en la guerra– des dels inicis d'octubre, les darreries de novembre i el 7 de desembre d'aquell any. Això sí: l'Stalin representat en aquells *cartoons* d'Armengol havia deixat de ser acusat d'agressor perquè, el 22 de juny de 1941, el Tercer Reich envai la Unió Soviètica per a gran sorpresa de l'ocupant del Kremlin.

I juntament amb l'Stalin que havia posat la Unió Soviètica del costat dels aliats, Mario Armengol va dibuixar els altres *grans* membres de la coalició enfrontada a l'Eix nazi-feixista: el Roosevelt que ostentava la presidència dels Estats Units; el De Gaulle que liderava la França Lliure, oposada al col·laboracionisme pétainista; el Chiang Kai-shek que resistia als japonesos a la Xina; i, *last but not least*, el Churchill que, situat al capdavant del Regne Unit, durant molt de temps va estar completament sol davant l'embranchida nazi.

Tots els cognoms esmentats, doncs, són propis de *màxims* combatents d'un costat i de l'altre, i les monedes que tot seguit es mostren són algunes de les que els soldats podien portar en les butxaques. Eren discos de metall plens de simbolismes, que van ser encunyats en el context de l'ascens dels totalitarismes i de l'abisme obert davant les democràcies, i que ens ensenyen a veure més enllà de l'aparença. Com tantes vegades va fer Armengol.

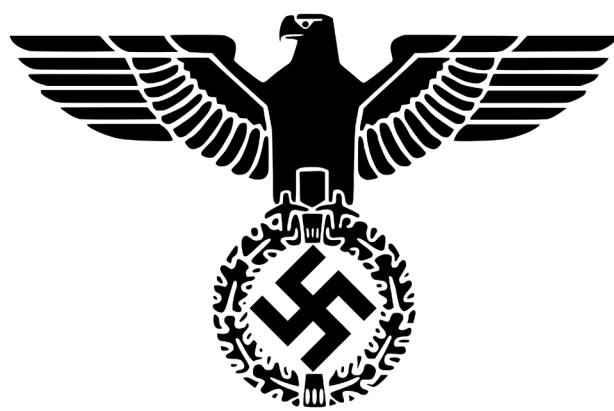
L'ALEMANYA NAZI

(encunyació a nom del Reich alemany).

50 Reichspfennig de 1943, seca de Berlín (alumini · 22,7 mm Ø · 1,35 g).

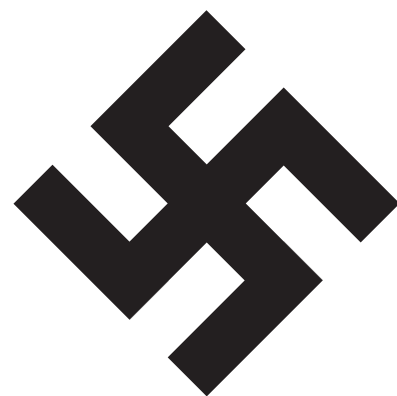
En l'anvers d'aquesta moneda tan fàcilment identificable com a pròpia de l'estat nacionalsocialista (o, abreujadament, nazi), es mostra l'emblema introduït l'any 1935 pel règim dictatorial instaurat dos anys abans, el 1933, per Adolf Hitler: el Tercer Reich que envairia Polònia l'1 de setembre de 1939.

Com pot observar-s'hi, a la tradicional àguila germànica d'origens medievals se suma, davall de les garres, una corona de fulles de l'arbre alemany per antonomàsia, el roure, espècie que

—a més— al·ludeix simbòlicament a la fortalesa i va rebre la consideració de sagrada en el si dels antics pobles germànics. En l'interior de la corona vegetal campeja una esvàstica o creu gammada (*Hakenkreuz* en llengua alemanya).

Aquest últim símbol, utilitzat per molts pobles d'Euràsia des de l'antiguitat i ben sovint acompanyat de connotacions positives, apareix en la moneda perquè, l'any 1920, va ser adoptat pel moviment polític hitlerià: el Partit Nacionalsocialista Alemany dels Treballadors (NSDAP per les sigles en alemany).¹

L'agitador polític que esdevindria amb el temps *der Führer* genocida, el ja esmentat Adolf Hitler, descrivia la bandera dels nazis en el llibre *Mein Kampf* —*La meua lluita*, publicat en dos parts en 1925 i 1926—, i ho feia de la manera següent: atribuïa al color roig del fons «la idea social» del partit; «la idea nacionalista» hi apareixia vinculada al color blanc del cercle on es dibuixava la creu gammada; i, finalment, a l'esvàstica —en color negre—, Hitler li atribuïa en el seu text la representació de la missió de la lluita per «la victòria de l'home ari», la qual cosa implicava «la

¹ Les imatges de l'emblema estatal alemany entre 1933 i 1945 i de la creu gammada utilitzada pels nazis procedeixen de: <[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Reichsadler_Deutsches_Reich_\(1935%E2%80%931945\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Reichsadler_Deutsches_Reich_(1935%E2%80%931945).svg)>; <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:National_Socialist_swastika.svg?uselang=fr>.

victòria de la idea de treball creatiu, que com a tal sempre ha estat i serà sempre antisemita».²

En el revers d'aquesta peça metàl·lica, la de més alt valor facial d'entre totes les encunyades pel Tercer Reich en el transcurs de la Segona Guerra Mundial, s'hi incorpora el dibuix de dos fulles de roure, que –com ja s'ha dit– és l'arbre emblemàtic d'Alemanya (fins als nostres dies), així com la lletra corresponent a la seca berlinesa, la A. Aquest element, a diferència de la resta d'inscripcions de la moneda, no hi apareix escrit amb tipografia gòtica.

La moneda que observem va ser posada en circulació durant l'any en què, després de la victòria soviètica en la batalla de Stalingrad, l'imperi nacionalsocialista va començar a recular pels fronts de l'Europa sud-oriental, oriental i central. No obstant això, fins a la fi de la guerra, i en territoris que havien estat destinats a ser l'espai vital –el *Lebensraum*– dels «aris» alemanys, hi continuarien succeint-se accions enormement sangonoses i de caràcter genocida per part de l'Alemanya hitleriana, com ara, destacadament, l'extermini de la població jueva.

² A l'efecte de la redacció anterior hem consultat el text «German Nazi Swastika Flag», incorporat en el web de l'Smithsonian: <https://www.si.edu/object/nmah_1357427>.

LA UNIÓ SOVIÈTICA ANNEXIONISTA

(encunyació a nom de l'URSS).

20 copecs de 1940 (cuproniquel · 21,8 mm Ø · 3,6 g).

L'enorme sacrifici en vides humanes, i en pèrdues materials, que va implicar la resistència soviètica als nazis i la victòria sobre aquests en la Segona Guerra Mundial, no pot fer oblidar que durant bona part del conflicte bèl·lic, concretament entre l'inici de les hostilitats i les darreries de juny de 1941, la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques –en acrònim, l'URSS, comandada llavors pel dictador de credo marxista-leninista Ióssif Stalin– va ser aliada de l'Alemanya hitleriana. Així, entre el 17 de setembre de 1939 i el 4 de juliol de 1940, i a l'empara dels protocols secrets del Pacte Mòlotov-Ribbentrop d'agost i setembre de 1939, els soviètics, sense oposició alemanya de cap índole, van poder envair el vessant oriental de Polònia, poblat majorment per bielorusos i ucraïnesos (però també amb notòria presència polonesa); van agredir militarment Finlàndia i van ocupar part del seu territori; i, en últim lloc però no amb menys importància, van ocupar completament les repúbliques d'Estònia, Letònia, Lituània i una secció de Romania (Bessaràbia i el nord de Bucovina, que implica principalment la majoria de l'actual república moldava).

L'anvers de la moneda que reproduïm mostra l'emblema estatal de la Unió Soviètica al llarg de tota la Segona Guerra Mundial: es tracta de la variant nascuda l'any 1936, i modificada el 1946, on la cinta que envolta les espigues de blat incorpora la denominació oficial completa de l'Estat en onze llengües (cinc a la part esquerra, cinc a la dreta i el rus: aquest últim on s'ajunten les dos garbetes de cereal). En la moneda, en atenció al diàmetre menut, no s'hi van poder gravar les inscripcions.³

En la part superior de l'emblema de l'URSS trobem una estrella roja de cinc puntes, un dels elements gràfics identificats universalment amb els règims d'inspiració marxista-leninista. Les cinc puntes s'han interpretat sovint com a referències a la unitat del proletariat a les cinc parts del món i, també, al triomf suposadament redemptor de l'ideari comunista a tot el planeta. En altres versions s'han volgut «explicar» com a al·lusives al partit-avantguarda, a l'exèrcit, als obrers, als camperols i als treballadors dels servicis; o als cinc dits de la mà del treballador;

³ La imatge de la versió de l'emblema estatal soviètic de 1936 es troba en l'adreça següent: <[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_the_Soviet_Union_\(1936%E2%80%93931946\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Coat_of_arms_of_the_Soviet_Union_(1936%E2%80%93931946).svg)>.

o als cinc sectors socials protagonistes i protectors de la construcció del socialisme, és a dir, la joventut, els militars, els obrers industrials, els «treballadors de la terra» i la *intelligentsia* (constituïda pels intel·lectuals i altres persones alienes a les tasques manuals). El mateix origen del símbol està subjecte a controvèrsia, però en tot cas s'hauria de relacionar amb la força armada bolxevic, l'Exèrcit Roig Obrer i Camperol, nascuda arran de la Revolució Russa de 1917 (o Revolució d'Octubre).

Com pot observar-se tant en la moneda com en el dibuix a color, el contingut nodal de l'emblema estatal soviètic està conformat per una corbella o falç i un martell que campegen sobre un globus terraqüi amb meridians i paral·lels, i aquest últim es veu il·luminat per un sol radiant situat a la part inferior. La corbella i el martell, que han estat tradicionalment presents en les al·legories de l'agricultura i de la indústria, respectivament, van ser transformats en al·lusions a la reivindicació del treball dels camperols i obrers, i aquests treballadors, retratats com a participants de la unió i la fraternitat entre els éssers humans, s'haurien convertit teòricament en la base del nou estat soviètic (nascut amb l'esmentada revolució del 1917). Per extensió de tot això, i com a conseqüència de la utilització de la corbella i el martell als emblemes de molts partits i països dits *comunistes*, aquests elements haurien esdevingut el símbol per antonomàsia de l'ideari polític més esquerrà.

En la part inferior de l'anvers que contemplem figura l'acrònim de la denominació oficial completa de l'Estat en caràcters ciríl·lics, «СССР», o SSSR: «Союз Советских Социалистических Республик» (*Soiuz Sovétskikh Sotsialistítxeskikh Respúblík*), la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques fundada el 30 de desembre de 1922

(i successora de la República Socialista Federativa Soviètica de Rússia).

Pel que fa al revers d'aquesta peça monetària de l'estalinisme, només incidim en l'abreviatura que figura en la indicació del valor facial («КОП» en compte de «копеек»), així com en la presència de branquetes de roure amb fulles i bellotes, al·legoria de la força, i d'una espiga de blat, en al·lusió a la riquesa cerealística de bona part del territori soviètic.

LA ITÀLIA FEIXISTA

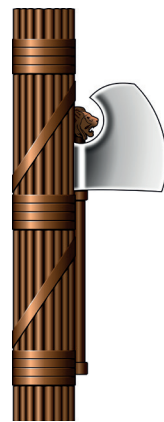
(encunyació a nom de Víctor Manuel III).

2 lires de 1941 / any XIX de l'Era Feixista, seca de Roma (acer inoxidable o acmonital · 29,1 mm Ø · 10 g).

Aquesta moneda és paradigmàtica de l'última etapa de la monarquia italiana vinculada al feixisme: la que s'inicia amb l'entrada en la Segona Guerra Mundial, del costat d'Alemanya, l'11 de juny de 1940. En el revers de la peça es mostra una àguila imperial romana, que hi apareix envoltada per una corona de fulles de lloret –de tradició grecoromana– que remet a la victòria d'Itàlia en la invasió i conquesta d'Etiòpia de 1935-1936. L'au fa al·lusió a la concepció feixista –conformada per Benito Mussolini i el seu moviment polític– que pretenia que els italians eren i havien de continuar sent «els romans de la modernitat».

Les garres de l'àguila subjecten un *fascio littorio*, emblema reprès de la Roma antiga per part dels seguidors de Mussolini.⁴

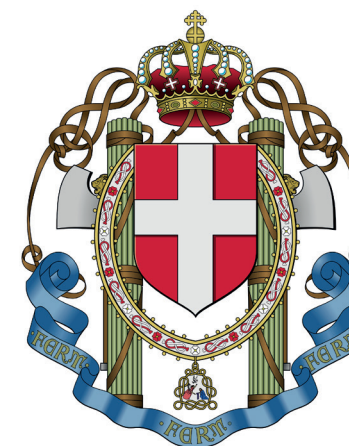

L'elecció sembla òbvia perquè la primera paraula de la denominació *Fasci italiani di combattimento*, l'organització de Mussolini de la qual va derivar el 1921 el *Partito Nazionale Fascista*, era el plural de *fascio*, i el símbol era, per tant, parlant, i una mena de pont simbòlic entre els romans de temps dels cèsars i els feixistes (que ocuparien el poder l'any 1922 i acabarien instaurant una dictadura amb Mussolini com a cap: *il Duce*).

⁴ La recreació del *fascio littorio* que acompanyem, romà antic i feixista alhora, s'allotja ací: <https://it.wikipedia.org/wiki/File:Fasces_lictoriae.svg>.

Els *fasci* històrics –d'origen etrusc, i constituïts per feixos de vares de fusta d'om o bedoll, nugades amb cintes de cuir roges i disposades normalment al costat d'una dreta– eren portats sobre el muscle esquerre pels anomenats *lictors*, que flanquejaven els magistrats (cònsols, pretors, dictadors, etc.) en els desplaçaments públics. D'aquesta manera, la presència d'un *fasces lictoriae* en els temps romans clàssics era, específicament, una evocació de la capacitat punitiva, incloent-hi l'aplicació de la pena capital, i, en sentit genèric, el feix de lictors constituïa una afirmació i ostentació de l'autoritat (incloent-hi la màxima, o *imperium*).

En el revers d'aquesta peça metàl·lica apareix igualment, en la part inferior, un escut davall d'una corona reial: el blasó en qüestió està constituït per la 'creu blanca sobre fons roig –plata sobre gules– dels Savoia, la dinastia que havia unificat Itàlia gràcies a les guerres d'independència del *Risorgimento*, a la conquesta de Roma de mans del papa el 1870 i als guanys territorials conseqüència de la incorporació final d'Itàlia al bàndol vencedor de la Primera Guerra Mundial.

En el moment en què aquesta moneda va encunyar-se, les armories menudes de l'Estat italià mostraven –des de 1929– la integració del tradicional emblema que es figura en la moneda,

propi dels monarques regnants, amb sengles *fasci littori* que es van afegir als flancs de l'escut i que proclamaven gràficament el sotmetiment d'Itàlia a la dictadura mussoliniana.⁵

En l'anvers d'aquestes peces de 2 lires, i de totes les altres que van començar a emetre's l'any 1936, la inscripció que envoltava el retrat de Víctor Manuel III mostrava una titulació diferent de la tradicional, que l'havia definit fins llavors com a rei d'Itàlia. Així, en la nova llegenda es prescindia del topònim del país i s'acreditava la recent adquirida condició del monarca com a emperador (d'Etiòpia): «E · IMP[ERATORE]», abreujadament, com en aquest cas, o amb totes les lletres.

La cruelíssima ocupació d'Etiòpia per part dels italians, que va implicar la coneguda com a *proclamazione dell'Impero* del 6 de maig de 1936, constitueix una de les fites de les polítiques imperialistes del període d'entreguerres: aquella conquesta, on es va arribar a utilitzar el bombardeig amb gasos, va ser objecte de condemna per part de la Societat de Nacions, que arribà a imposar sancions a Itàlia.

⁵ La imatge d'aquest emblema heràldic italià, vigent entre els anys 1929 i 1943, s'ha tret de: <[https://it.wikipedia.org/wiki/File:Lesser_coat_of_arms_of_the_Kingdom_of_Italy_\(1929-1943\).svg](https://it.wikipedia.org/wiki/File:Lesser_coat_of_arms_of_the_Kingdom_of_Italy_(1929-1943).svg)>.

L'ESPANYA FRANQUISTA

(encunyació a nom d'Espanya).

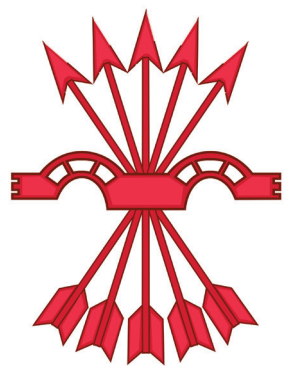
25 cèntims datats el 1937 (però encunyats des de l'inici de 1938), seca de Viena i Berndorfer Metallwarenfabrik A. K. de Viena (cuproniquel · 25 mm Ø · 7 g).

Quan les tropes voluntàries espanyoles de la División Azul van arribar al front rus, als inicis de l'octubre de 1941, aquesta moneda d'un «quinzet» –la quarta part d'una pesseta– mantenia tota la seua vigència en el torrent circulatori d'Espanya. En l'anvers de la peça destacava poderosíssimament la plasmació de l'emblema que, a finals de 1931, havia adoptat l'organització anomenada JONS (Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista), que posteriorment havia fet seu el partit Falange Española de las JONS (abreujadament «la Falange»), i que finalment, a partir d'abril de 1937, va adoptar-se per a identificar el partit unificat amb mà fèrria pel dictador Francisco Franco: Falange Española Tradicionalista y de las JONS, des de llavors l'única organització política legal a l'Espanya que lluitava contra la Segona República i la venceria del tot l'1 d'abril de 1939.

Parlem del jou i les fletxes que, si per separat havien constituït divises galants històriques dels Reis Catòlics, a finals de 1931 havien sigut

objecte d'integració a l'efecte d'encarnar un projecte ideològic ultradretà modern, que estava en consonància amb l'embranchada de moviments assimilables de l'Europa d'entreguerres. La nova composició tenia les puntes de les cinc fletxes cap amunt, les obertures del jou cap avall, i, en la seua versió final, no incorporava cap inscripció –a diferència del disseny inicial de les JONS– i estava acolorida de roig (quan l'emblema no apareixia en blanc i negre).⁶

Ens referim, en conseqüència, a un símbol originalment nacionalsindicalista i falangista, és a dir, feixista espanyol.⁷

Si mirem detalladament aquest anvers, podem concloure que es tracta d'una encunyació la tipografia (para)medieval de la qual –amb un dels lemes franquistes emblemàtics, «VNA · GRANDE · LIBRE», ideat al si les JONS probablement l'any 1932– no desdiu massa del quadre general d'un disseny indubtablement modern, que incorpora un esquemàtic, quasi «industrial», sol resplendent. Aquest últim

⁶ Heus ací la font de la versió vectoritzada que adjuntem: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Emblem_of_Spanish_Falange.svg>.

⁷ Els qui tinguen objeccions a l'hora de qualificar com a feixista FE de las JONS haurien de recordar que –el març de 1933– els falangistes de primera hora van fer possible una publicació, amb la col·laboració de les JONS, titulada *El Fascio* i subtitulada *Haz Hispano* (i en la capçalera de la qual apareixia un jou realitzat en estil *art déco* i completat amb set fletxes, per cert).

element –ho han posat en relleu alguns analistes– recorda el disseny de les banderes de guerra de l'Imperi japonés i remetria al vers final de l'himne falangista, el *Cara al sol*: «[i] que en España empieza a amanecer!».

És a dir, la presència en aquesta peça de l'astre rei potser hauria d'entendre's com una figuració, sobre metall circulant, de l'albada de la *nueva España* d'encuny falangista i, doncs, de la revolució nacionalsindicalista aparellada que va quedar «pendent» *sine die*: no pot oblidar-se quant a això últim que el franquisme, el règim que va assentar-se al compàs de l'expansió del seu exèrcit durant la Guerra Civil espanyola –circumstància al·ludida en la moneda mitjançant la referència al «II AÑO TRIVNFAL»–, incorporava més sectors polítics que aquell que havia de furnir-lo d'un símbol tan poderós com el que tractem. En efecte, en l'Espanya revoltada els dies 17 i 18 de juliol de 1936 contra el govern del Front Popular, també hi van trobar el seu lloc els ultratradicionalistes i monàrquics carlins de la Comunió Tradicionalista, i altres dos forces dretanes (i, segons com i quan, amb actituds ultradretanes): la Renovación Española dels monàrquics alfonsins i l'Acción Popular gil-roblista.

El revers de la moneda incorpora una branca de llorer, al·lusiva a la desitjada i previsible pròxima victòria de les armes franquistes, i un escut d'Espanya utilitzat en bitllets de 5 i 10 pessetes datats a Burgos el 1936, que no tindria continuïtat: el blasó amb el quarterat del Govern Provisional i de la primera i segona repúbliques –amb les armories de Castella, Lleó, la Corona d'Aragó, Navarra i, en la punta, Granada– però timbrat de corona reial oberta d'estil medieval.⁸

⁸ El quarterat bàsic de les armories espanyoles sense timbrar, reproduït ací, es troba en internet: <[https://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Arms_of_Spain_\(1868-1870_and_1873-1874\).svg](https://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Arms_of_Spain_(1868-1870_and_1873-1874).svg)>.

Quan la moneda de 25 cèntims amb el jou i les fletxes de grans dimensions va posar-se a disposició de la població, ben avançat l'any 1938, l'Espanya de Franco ja havia creat un escut estatal perceptiblement molt diferent del de la Segona República: el nou símbol nacional, si bé mantenia les columnes d'Hèrcules amb la llegenda «Plus ultra» (al·lusives a l'expansió «més enllà» de l'estret de Gibraltar, és a dir, a Amèrica), bescanviava la corona mural per la reial oberta – un coronell– i aixoplugava l'escut davall l'àguila de sant Joan (vinculada a Isabel de Castella i represa de l'heràldica dels Reis Catòlics). A més, la nova composició incorporava al voltant del coll de l'au l'esmentat lema jonsista d'«Una · Grande · Libre» i incloïa a banda i banda de la cua de l'àguila un jou amb els ulls cap a dalt i cinc fletxes amb les puntes cap avall, pintats de roig falangista i ornats amb cintes. Aquests dos elements, també

inspirats en l'univers simbòlic de Ferran i Isabel, van ser caracteritzats en la legislació com a «emblema de unidad y disciplina»; i encara més: en la glossa no van privar-se de dir que la seua «adopción como distintivo constituye uno de los grandes aciertos de nuestra Falange», i que el jou i les fletxes havien de «figurar en las armas oficiales para indicar cuál ha de ser la tónica del nuevo Estado». L'escut a color que adjuntem correspon a la variant completa de les armories: aquella que, en compte del quarterat simple que hem vist en la peça de 25 cèntims i que s'utilitzava en la variant dita *burocràtica* o reduïda (vegeu la fotografia del segell en la columna següent), conté els quarterats de Castella-Lleó i els partits d'Aragó-Navarra.⁹

El primer exemple en el numerari de l'escut de l'Espanya franquista el trobem en els reversos de les monedes de 5 i 10 cèntims d'alumini (amb 20 i 23 mm Ø, i 1,15 i 1,85 g, respectivament) que –encunyades per la seca de Madrid i ornades en l'anvers per la figura del «genet ibèric»– començaren a ser emeses l'any 1940. La fotografia correspon a una peça de 10 cèntims de 1941, l'any de l'arribada de la División Azul al teatre d'operacions del front de l'est de la Segona Guerra Mundial.

⁹ Heus ací la direcció d'internet on s'allotja la imatge: <[https://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Coat_of_Arms_of_Spain_\(1939-1945\).svg](https://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Coat_of_Arms_of_Spain_(1939-1945).svg)>.

Aquells combatents romandrien allà fins que Franco i altres instàncies del seu règim arribaren a la conclusió que, atés el canvi de signe del conflicte, i en previsió, doncs, d'una victòria dels aliats, convenia plegar veles del posicionament al costat dels nazis: el dictador espanyol va disposar la retirada dels soldats el 12 d'octubre (!) de 1943.

LA FRANÇA COL-LABORACIONISTA

(encunyació a nom de l'Estat francès, el «règim de Vichy»).

2 francs de 1944, Beaumont-le-Roger (alumini · 27 mm Ø · 2,2 g).

La «França de Vichy», el règim col·laboracionista amb els nazis –entre 1940 i 1944– que deu l'apel·latiu a la ciutat balneària on va ubicar-se la seu governamental, va ser dirigida per tres personatges participants d'actuacions antisemites: Pierre Laval i François Darlan, caps del govern al llarg de tres períodes, i Philippe Pétain, un heroi francès de la Primera Guerra Mundial transformat en dictador (amb el títol de cap de l'Estat, com s'havia esdevingut a l'Espanya franquista). Pel que fa a la qüestió dels dissenys numismàtics, les autoritats del nou règim van disposar la utilització, en els anversos d'algunes monedes, de l'emblema personal de Pétain: la *francisque gallique*, creada el 1941 i composta per una doble destal –ornada en les fulles metàl·liques amb els colors francesos, blau, blanc i roig– amb el bastó de comandament de mariscal com a mena de mànec. El disseny, evocador del temps dels francs de Clodoveu i, potser també, dels gals de Vercingètorix, havia de ser vist com «el símbol del sacrifici i del coratge» i havia de recordar «una França desgraciada renascuda

de les seues cendres» (les de la ràpida desfeta militar davant del Tercer Reich).¹⁰

Com pot observar-se en aquesta versió en color, el bastó de mariscal és blau i va sembrat d'estreles daurades. Si girem novament els ulls cap a la moneda veurem que, en la part inferior del bastó, s'hi pot llegir la paraula «PETAIN», mentre que en la part superior apareixen les lletres «S PACIS», un fragment de la inscripció *Terror Belli, Decus Pacis* –«el terror de la guerra, l'honor de la pau»–, incorporada als bastons en qüestió en atenció al fet que «le maréchal inspire la terreur en temps de guerre et le respect en temps de paix».¹¹

A banda i banda de la *francisque*, en aquestes monedes figuren sengles espigues de blat, i en la base del disseny s'inclou la denominació llavors oficial del territori francès: «ETAT FRANÇAIS», «Estat francès», en substitució de la vigent fins al 1940, «REPUBLIQUE FRANÇAISE».

Pel que fa al revers de la peça, hi destaca l'ús de bellotes i fulles de roure, al·legòriques d'una

¹⁰ «Le symbole du sacrifice et du courage et rappeler une France malheureuse renaissant de ses cendres». La imatge vectoritzada de l'emblema de la França *pétainiste* es troba accessible en aquest enllaç: <[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Informal_emblem_of_the_French_State_\(1940%E2%80%931944\).svg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Informal_emblem_of_the_French_State_(1940%E2%80%931944).svg)>.

¹¹ <https://www.musee-armee.fr/fileadmin/user_upload/Documents/Support-Visite-Fiches-Objets/Fiches-1939-1945/MA_fiche-objet-batons-marechaux.pdf>.

fortalesa que –justament– no havia definit els exèrcits francesos en el seu enfrontament amb la maquinària militar alemanya l'any 1940.

Però allò que verdaderament fa aquest revers molt divergent respecte de les encunyacions republicanes anteriors és la presència del nou lema de l'Estat de Pétain, «TRAVAIL · FAMILLE · PATRIE», que explicitava els axiomes ultraconservadors en vigor i, consegüentment, permetia valorar la gran distància que separava els valors del nou règim i els que s'havien proclamat en les emissions de la segona i la tercera repúbliques: la ben coneguda triada de «LIBERTÉ · ÉGALITÉ · FRATERNITÉ».

Per cert, que la font del lema estatal francès que glorificava el treball, la família i la pàtria s'hauria de buscar en l'any 1933: en la divisa d'una associació d'excombatents de la Primera Guerra Mundial, Croix-de-Feu, de caràcter nacionalista ultradretà.

La contribució de la França de Pétain a l'agressió alemanya sobre altres països s'exemplifica, al marge de l'enrolament de francesos en les Waffen-SS (Divisió Carlemany), en la Légion des volontaires français contre le bolchevisme (LVF), una entitat auspiciada pel règim de Vichy, però formalment privada, els membres de la qual van arribar al front rus a les

darreries de novembre de 1941. Eren els temps de la «croada europea contra el bolxevisme», hàbil exercici de comunicació política que pretenia cobrir amb retòrica ampul·losa la campanya bèl·lica del Tercer Reich contra la Unió Soviètica. Suposada *croada* contra el comunisme, com en la Guerra Civil espanyola.

EL JAPÓ IMPERIALISTA

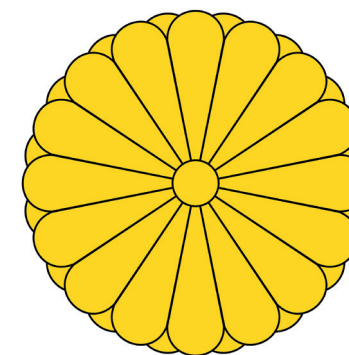
(encunyació a nom del Gran Japó).

10 sen de 1944 / any 19 de l'era Showa
(zinc i estany · 19 mm Ø · 2,4 g).

El revers d'aquesta moneda, amb el valor facial més alt de les emissions japoneses esdevingudes durant la participació de Japó en la Segona Guerra Mundial, inclou en la part superior l'estilització d'un crisantem: un disc central envoltat per un conjunt de setze pètals plenament visibles i per altres setze pètals situats darrere, aquests últims intercalats entre els primers i visibles només en les vores del disseny.¹²

¹² La imatge d'aquest emblema japonès s'allotja en: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Imperial_Seal_of_Japan.svg>.

Es tracta d'una composició conformada en temps medievals i de l'emblema amb major rang simbòlic al país del sol naixent: el segell imperial del Japó, també conegut com a *segell nacional*, *segell del crisantem*, etc. El seu ús es vincula directament amb la figura de l'emperador nipó i de la seua família.

Per davall del crisantem, a vora i vora del forat central, s'hi disposa el valor facial: a la dreta de l'observador, el numeral 10 (semblant a una creu), i, a l'esquerra de qui mira, el sinograma, o *kanji*, del concepte *sen* (cada sen és equivalent a la centèsima part de la unitat monetària, el ien).

En la part inferior d'aquest revers, acompanyat de núvols figurats de manera artística tradicional en l'Extrem Orient, hi trobem un altre emblema: el segell del govern del Japó, o segell de la paulònia, amb una versió estilitzada –amb cinc, set i cinc flors– d'aquesta planta.¹³

¹³ Heus ací la direcció d'internet on es localitza la versió del segell governamental japonès que hem incorporat: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Goshichi_no_kiri.svg?use-lang=fr>.

Pel que fa a l'anvers, llevat de sengles punts decoratius posats a banda i banda del forat central, la superfície de la peça només incorpora inscripcions: dalt, «Gran Japó» (本日大), i baix, la data: «Any 19 de [l'era] Showa» (年九十和昭), és a dir, del regnat de l'emperador Hirohito, que havia començat l'any 1926.

La moneda que fotografiem fou encunyada l'any en què el primer ministre del Japó que havia ordenat la destrucció de la flota dels Estats Units a Pearl Harbor (esdevinguda el 7 de desembre de 1941), el general Hideki Tojo, va haver de dimitir després de les desfetes nipones a les batalles de Midway (1942), el mar de Filipines i Saipan (1944).

ELS ALIATS

En cinc de les monedes que hem vist fins al moment, que van encunyar règims totalitaris o fortíssimament autoritaris, s'hi observa la inserció dels símbols propis dels partits únics o dels governants: la creu gammada nazi als peus de l'àguila alemanya; la corbella i el martell al bell mig de l'emblema soviètic; el feix romà, reprès pels feixistes mussolinians, figurat amb més protagonisme que el blasó del monarca italià; el jou i les fletxes del règim falangista-traditionalista espanyol; i la *francisque gallique* pétainista.

Però en quatre de les peces que ara traurem a col·lació no hi ha res d'equivalent.

Comencem per aquesta peça de plata de 900 mil·lèsimes, d'un quart de dòlar dels Estats Units de 1944, amb 24,3 mm Ø i 6,25 g.

Ací estem davant d'una emissió ordinària, inscrita en la continuïtat: s'havia encunyat per primera vegada l'any 1932 i mostrava el retrat d'un dels pares fundadors de la nació i de la democràcia estatunidenca: George Washington, el primer president. En l'altra cara veiem un exemplar d'*Haliaeetus leucocephalus* (àguila marina de cap blanc, o *bald eagle* en anglés) amb les ales esteses. L'au s'assenta sobre un feix de fletxes –tretze, com les colònies de 1776–, que fan al·lusió al poder militar que dona la possibilitat de declarar la guerra, i sobre unes branques d'olivera que remetent a la pau. Aquest joc de simbolismes forma part del disseny percebut popularment com a «escut» del país: l'emblema que ocupa una de les cares del gran segell dels Estats Units.¹⁴ Evidentment, en la moneda se'n fa una remissió.

En qualsevol cas, la descripció de la peça no estaria completa sense fer referència a les cinc inscripcions que conté (a més de la data): la paraula *llibertat*, «LIBERTY», sobre el cap de Washington; el lema nacional dels Estats Units, «IN GOD WE TRUST», «En Déu confiem», a la vora del coll de l'heroi (aquestes paraules són d'inserció obligatòria en totes les monedes i bitllets emesos pel govern estatunidenc); «UNITED STATES OF AMERICA», sobre l'àguila, de la mateixa forma que l'antic lema nacional «E PLURIBUS UNUM», «De molts, un»; finalment, el valor facial davall de les branques d'olivera: «QUARTER DOLLAR», un quart de dòlar o 25 cèntaus.

***

¹⁴ La imatge es troba allotjada en: <[https://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Great_Seal_of_the_United_States_\(obverse\).svg](https://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:Great_Seal_of_the_United_States_(obverse).svg)>.

Un cas ben distint al quart de dòlar amb el retrat de Washington, pel que fa a riquesa iconogràfica i textual, ens el dona la moneda de dos francs encunyat en llautó a Filadèlfia l'any 1944 –27 mm Ø, 8,15 g–, que va circular posteriorment al sud de França i Algèria.

Evidentment, aquesta peça és un cas quasi extrem de parquedat, atès que va ser dissenyada quan la França posterior a «Vichy», amb De Gaulle com a màxim dirigent, encara estava per prendre forma definitiva. En aquesta ocasió no hi ha cap imatge més enllà de la corona de llorers al·lusius a la victòria. I, pel que fa a les inscripcions, si bé es recupera la tradicional triada republicana de «LIBERTÉ · ÉGALITÉ · FRATERNITÉ», només s'hi incorpora el topònim simple del país, «FRANCE», i no s'hi parla de cap república francesa.

***

La moneda següent va ser emesa a la Xina l'any 1942 i, com s'hi pot observar, la iconografia

i la decoració són ben riques. A més, una de les inscripcions de la peça transmet informació rellevant des de la perspectiva política.

Així, aquest mig iuan xinès de cuproniquel –28 mm Ø, 9,06 g– incorpora en l'anvers el bust de Sun Yat-sen, primer president de la república mort l'any 1925, mentre que en el revers es reproduceix una moneda xinesa de l'antiguitat en forma d'aixada. Sobre el cap del fundador de la Xina moderna apareix la datació amb referència al règim republicà del país (calendari Minguo): «Any 31 de la República de Xina», i el facial campeja a banda i banda de la moneda-aixada. Res no indica, en tot cas, que l'home fort d'aquella Xina resistent a l'ocupació japonesa, i enfrontada als comunistes, era el llavors primer ministre del govern republicà, Chiang Kai-shek.

***

Ara ens detenim en una peça del Regne Unit en guerra contra l'Eix i governat per Winston

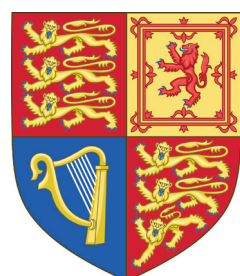
Churchill: fou encunyada l'any 1944 a nom del sobirà del país, Jordi VI, i, és clar, dona fe de l'existència d'una monarquia.

Aquesta moneda de mitja corona de plata de 500 mil·lèsimes –28 mm Ø, 9,06 g– té una llegenda molt significativa, conformada mitjançant tradicions seculares: llevat del valor facial i de la data, que s'indiquen en la part inferior del revers, la resta de la inscripció –a cavall de les dos cares i escrita en llatí– constitueix la titulació reial i imperial del monarca. Transcrivim i traduïm a la llengua anglesa i a la nostra: «GEORGIUS VI D[EI]: G[RATIA]: BR[ITANNIARVM]: OMN[IVM]: REX / F[IDEI]: DEF[ENSOR] IND[IAE]: IMP[ERATOR]» (*George VI · By the Grace of God · King of All the Britains · Defender of the Faith · Emperor of India / Jordi VI, per la gràcia de Déu, rei de totes les Bretanyes, defensor de la fe, emperador de l'Índia*).

En el revers, a banda i banda de l'escut, es troben sengles monogrames reials, cadascun amb dos lletres G entrelaçades davall d'una corona reial tancada. Pel que fa a les armories reials britàniques, parlem de la versió establida arran de l'accés al tron, el 1837, de la reina Victòria: el quarterat d'Anglaterra, Escòcia, Irlanda i Anglaterra que continua usant-se en l'actualitat.¹⁵

¹⁵ A Escòcia, aquest quarterat es disposa amb duplicació del blasó escocès: Escòcia, Anglaterra, Irlanda i Escòcia. La imatge reproduïda prové de: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Arms_of_the_United_Kingdom.svg>.

***

És el moment de recordar que quan la Unió Soviètica, envaïda per l'exèrcit de l'Alemanya hitleriana, va posar-se en la guerra de la part dels aliats, res va canviar en els seus dissenys monetaris: el totalitarisme més extens del planeta continuava amb el seu emblema amb la corbella, el martell i l'estrella roja, i en els reversos van romandre els motius incorporats el 1924 (en les peces, groguenques, de bronze d'alumini) i 1935 (en les monedes de cuproníquel). Ací mostrem la imatge d'un exemplar dels 5 copecs de 1943 –25,1 mm Ø, 5,1 g–, amb dos espigues de blat en el revers. *Nihil novum sub sole*.

